

18.12.2017 Asumisperusteinen sosiaaliturva – Hallintoa vai ihmistä varten? -työpaja

Aiemmissa työpajoissa on käsitelty asumisperusteiseen sosiaaliturvaan liittyviä oikeudellisia kysymyksiä ja henkilöryhmiä. Nyt jäljellä olevissa työpajoissa pohditaan lain toimeenpanoa ja hallintoa. Molemmat ovat tosielämässä olennaisia ihmisten oikeuksien toteutumisen kannalta, sillä aivan kaikkia tilanteita ei voida koskaan kirjata lakiin tyhjentävästi. Esimerkiksi rajaesteiden kohdalla ongelmia on ollut nimenomaan toimeenpanossa, vaikka lainsäädäntö on kunnossa.

Uuden lainsäädännön tavoitteena on selkeys ja ymmärrettävyys, oikeuksien ja velvollisuuksien tasapaino, yhteensopivuus EU-lainsäädännön kanssa sekä kustannustehokkuus. Ensimmäinen tavoite määriteltiin niin, että lainsäädännön pitää olla niin selkeää sekä kansalaiselle että toimeenpanijalle, jotta he pystyvät keskustelemaan samalla kielellä. Ajatus ei ole, että oikeudet tulevat toimeenpanijalta ylhäältä. Myös viestintä on tässä tärkeää keskusteluyhteyden turvaamisen kannalta.

EU-lainsäädäntöön liittyen todettiin, että tästä teemasta Suomessa alkaa olla jo pitkä kokemus. Koska jäsenvaltiot eivät ole valmiita luovuttamaan lainsäädäntövaltaa EU:lle, yritetään saada hyötyjä irti olemassa olevasta lainsäädännöstä. Tässä toimeenpano täytyy ottaa keinoksi. Maiden välisessä yhteistyössä täytyy hyödyntää digitalisaation tuomat mahdollisuudet. Yhteistyön kehittäminen erityisesti naapurimaiden kanssa on tärkeää esimerkiksi niitä tapauksia varten, kun täytyy päättää kummassa maassa ihminen asuu. Keskustelussa huomioitiin, että kaikkea ei toki voida maiden välillä harmonisoida ja jatkossakin tullaan kohtaamaan toimeenpanoon liittyviä ongelmia, kun esimerkiksi verotusta ei ole koordinoitu. Jotkut asiat voivat olla edullisia yksilölle toisessa maassa, toiset toisessa.

Alustuksessa esiteltiin, kuinka nykytila, eli vakuutus päätösten antaminen asumiseen perustuen, on suomalainen erikoisuus, joka on lähtöisin 1990-luvun oikeusasiamiehen päätöksistä. Näissä ennakkotapauksissa todettiin, että ulkomaille lähtijät eivät olleet saaneet tarpeeksi tietoa siitä, milloin ihminen joutuu Suomen sosiaaliturvan ulkopuolelle. Muutamassa ratkaisussa kyse oli lähinnä henkilölle sosiaaliturvan päättymisestä aiheutuneesta mielipahasta, ja vain yhdessä oli kyse konkreettisesti etuuksista. Tässä vaiheessa tietoa sosiaaliturvaan palaamisesta alettiin antaa ja alettiin kehittää tietojärjestelmää vakuuttamisasioista. Se otettiin käyttöön 2001. Ensimmäiset päätökset annettiin vain jos etuuksia oli maksussa. 2000-luvulla on säännöksiä tarkennettu esimerkiksi SOLMU-työryhmissä eri henkilöryhmien osalta.

Vakuuttamissääntöjen toimeenpano on muuttunut raskaaksi ja tilanne on monimutkainen myös asiakkaan kannalta. Vakuuttamis- ja etuuspäätökset annetaan myös eri aikaan ja se on aiheuttanut muun muassa muutoksenhakua koskien ongelmallisia tilanteita (muutosta on haettu väärään päätökseen). Hallintotoimia mietitään siksi nyt, jotta asiakkaita voidaan palvella paremmin. Keskustelussa huomioitiin, että esimerkiksi Kelassa onkin kiinnitetty paljon huomiota viime vuosina.

Yksi esiin noussut huomio oli, että myös asiakkaiden tarpeet ja odotukset ovat muuttuneet. Liikkuvat ihmiset saavat ja hankkivat helposti enemmän tietoa esimerkiksi sosiaaliturvastaan kuin 20 vuotta sitten – esimerkkinä useille verkkosivuille koottu tieto, omien tietojen kyselymahdollisuus Kelan sähköisessä asiointipalvelussa, etuuslaskurit ja ulkopuolelta saatujen tietojen, kuten väestörekisterin, hyödyntäminen. Tämä on sekä hyvää palvelua että eräänlaista tiedon häivyttämistä. Asiakas ei täysin ymmärrä miten päätös on syntynyt. On myös pohdittava, onko hallintopäätös oikea ja nykyaikainen tapa informoida henkilöä hänen tilanteestaan.

Keskusteltiin myös siitä, kuin kirjeillä tiedottaminen on myös osoittautunut ongelmalliseksi – ne eivät tavoita asiakkaita ja niitä tulee useita. Ihmiset eivät aina ole ymmärtäneet, että saattavat olla oikeutettuja toisen maan sosiaaliturvaan ja että Kelan vakuuttamisratkaisut eivät koske kaikkia etuuksia. Samalla viestinnässä on hyvä paikantaa ikävätkin asiat, jotka voivat tulla asiakkaille yllätyksinä: esimerkiksi suomalaisen matkavakuutuksen voimassaolo voi olla yhteydessä sairausvakuutukseen.

Arveltiin, että kaiken kaikkiaan kansalaisten tiedot siitä, mitä Suomen sosiaaliturvaan kuulumisen tarkoittaa, ovat heikot. Keskustelussa nousi esiin, että ihmisen pitäisi saada tietoa, mitä pitää tehdä toisessa maassa. Näin välttyttäisiin turhilta muualta otetuilta vakuutuksilta ja tietojen kokoaminen keskitetysti olisi suhteellisen yksinkertaista.

Ongelmia on saattanut liikkuvan henkilön näkökulmasta aiheuttaa sekin, että suomalaisen, omalaatuisen järjestelmän mukaista, laajasti sosiaaliturvasta vastaavaa elintä ei ole toisessa EU-maassa. Huomioitiin kuitenkin, että tähän voidaan miettiä keinoja, millä edistää yhteistyötä muiden maiden kanssa esimerkiksi viestinnällä. On myös tärkeää, että asiakkaat ymmärtäisivät Suomen järjestelmän puolet: korvauksien taso on suhteellisen matala, mutta järjestelmä on kattava. Muualla ihmisellä ei välttämättä ole samoja oikeuksia samassa tilanteessa. Pohdittiin myös, onko suomalaisten luottamus liiankin kovaa joissain tilanteissa. Tiedottamista näissä asioissa on tehty, muun muassa sosiaalisessa mediassa ja hylkäävien sairaskorvauspäätösten yhteydessä, mutta asiakkaiden aktivoinnille saattaisi olla tarvetta. Jokainen ihminen on kuitenkin omien olosuhteidensa paras asiantuntija. On kuitenkin tärkeää, että asiakas

saa tietoa ennakoivasti ja ymmärtää omien elämänvalintojen vaikutukset myös tulevaisuutta ajatellen.